

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

Сьогодні проблема забезпечення високої ефективності управління державним боргом гостро стоїть майже в усіх країнах світу. Україна не є виключенням у даному випадку. Для розв'язання вказаної проблеми необхідно відповідним чином налагодити механізм управління державним боргом у державі, а також навчитись вміло застосовувати інструменти та важелі регулювання державного боргу.

Проблеми функціонування механізму управління державним боргом в Україні досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені, як Ж. В. Гарбар, Л. І. Губанова, Н. В. Зражевська, І. О. Лютий, О. О. Прутська, О. Д. Рожко, В. В. Руденко, О. А. Сьомченков та багато інших. Віддаючи належне високому рівню наукових робіт перелічених дослідників, варто зазначити, що у вітчизняній спеціалізованій літературі відсутня чітка та повна характеристика складу механізму управління державним боргом, не розкрито достатньою мірою особливості та проблеми його функціонування в Україні.

Управління державним боргом – це комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місця та умов здійснення запозичень, розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення платоспроможності держави і гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів [1, с. 74].

Управління державним боргом здійснює, насамперед, система державних органів (суб'єкт управління державним боргом) шляхом впливу на об'єкт управління (боргові зобов'язання) через відповідний механізм – механізм управління державним боргом.

Пропонуємо наступне авторське визначення даного поняття: механізм управління державним боргом – це сукупність організаційно-правових,

економічних й технологічних форм та методів; боргових інструментів і важелів, що є у розпорядженні уряду та можуть застосовуватись ним з метою управління державним боргом.

Складові механізму управління державним боргом та їх взаємозв'язок відображено на рис. 1.

Рис. 1. Склад механізму управління державним боргом.

Механізм управління державним боргом являє собою принципову схему впливу уряду на процеси формування, обслуговування та погашення

державного боргу, динаміку його обсягів та структури, а відтак – на рівень боргової безпеки держави, суверенний кредитний рейтинг.

Механізм управління державним боргом функціонує у межах правового поля. Варто зазначити, що нормативна база, котра регламентує порядок управління державним боргом може передбачати методи, інструменти та важелі управління боргом, які не використовуються державою, але потенційно можуть бути застосовані.

В Україні до основних нормативно-правових актів, котрі регламентують порядок управління державним боргом відносяться: Конституція України, Бюджетний кодекс, щорічні Закони України «Про Державний бюджет України». Крім цього управління державним боргом здійснює система державних органів (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України тощо) шляхом видання відповідних законодавчих та підзаконних актів.

Таким чином, нормативно-правова база, що регламентує управління державним боргом в Україні є досить громіздкою. Попри це відсутній спеціалізований закон про державний борг та управління ним, а також не затверджена довгострокова стратегія управління державним боргом України. На необхідність розробки ефективної довгострокової стратегії управління державним боргом в Україні вказують практично усі дослідники, які вивчають проблеми формування і обслуговування державного боргу [2, с. 184; 3].

На даному етапі в Україні на належному рівні здійснюється планування та прогнозування державного боргу. Застосування новітніх комп'ютерних технологій та дієздатного програмного забезпечення дозволяє розробляти Міністерству фінансів України сценарії запозичень за різних макроекономічних умов та обирати найбільш сприятливі з них для відповідного історичного етапу розвитку країни. Зміна кон'юнктури світових ринків, різкі коливання курсу національної валюти, посилення негативних явищ соціально-економічного розвитку держави та деякі інші чинники потребують корегування обраних

сценаріїв запозичень, тобто здійснення оперативного управління державним боргом.

Особливе значення серед методів управління державним боргом займає контроль, який здійснюється на усіх етапах управлінського циклу: на етапі залучення позик, їх розміщення, а також на етапах обслуговування та погашення боргу. В Україні зазначений контроль здійснює система державних органів, основними із яких є: Верховна Рада України, Міністерство фінансів, Державна казначейська служба, Національний банк України. На даному етапі розвитку, зважаючи на стрімке збільшення обсягів державного боргу України останніми роками, необхідно підвищити ефективність контролю у сфері державного боргу.

Державні органи влади та управління здійснюють регулювання державного боргу із дотриманням відповідних принципів за допомогою цілого арсеналу засобів, методів та інструментів.

Боргові інструменти можна класифікувати за рядом критеріїв. Подана на рис. 1 класифікація відповідає критерію поділу боргових інструментів за організаційно-правовою формою запозичення. З позиції позичальника інструменти державних запозичень можна також класифікувати за наступними основними ознаками:

- за кредитором (кредити, надані комерційним кредитором; кредити, надані урядом іноземної держави; кредити, надані міжнародною фінансово-кредитною організацією);

- за терміном запозичення (короткострокові, середньострокові та довгострокові запозичення) [4, с. 216].

На сучасному етапі в Україні активно застосовуються різноманітні боргові інструменти. Серед них: кредити міжнародних фінансових організацій, облігації внутрішньої державної позики, облігації зовнішньої державної позики, казначейські зобов'язання, кредити урядів зарубіжних країн, кредити іноземних банків.

Можна також констатувати завершення становлення вітчизняного ринку державних боргових цінних паперів, хоча, безперечно, його розвиток триває. Переваги боргових державних цінних паперів перед кредитами пов'язані, насамперед, із можливістю диверсифікації боргових зобов'язань держави шляхом розповсюдження таких цінних паперів серед широкого кола кредиторів. Окрім збільшення обсягу кредитних ресурсів, це попереджує ризик встановлення надмірного контролю за боржником з боку одного чи декількох великих кредиторів.

В Україні діє практика урядового гарантування повернення кредитів, що передбачає надання урядом гарантії кредитору у разі неплатоспроможності боржника виконати його боргові зобов'язання. Зазначений факт пов'язаний із вимогою окремих міжнародних фінансово-кредитних організацій, з якими співпрацює Україна, надавати державні гарантії щодо їхніх кредитів, а також із недовірою іноземних кредиторів до вітчизняних позичальників.

Регулювання державного боргу в Україні здійснюється також із застосуванням методів активного управління боргом; методів реструктуризації державного боргу (продовження, конверсії, сек'юритизації, рефінансування, консолідації тощо); адміністративних методів (обмеження максимальної величини державного та гарантованого державою боргу).

Загалом сьогодні в Україні механізм управління державним боргом потребує удосконалення та приведення його до такого стану, що дозволяє за умови реальної оцінки боргової ситуації ефективно управляти боргом держави.

Список використаних джерел:

1. Державний кредит: навчально-методичні матеріали до вивчення курсу / [Лубкей Н. П., Тулай О. І., Карпишин Н. І. та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 106 с.
2. Управління державним боргом : навч. посіб. / За ред. Прутської О. О. – К. : ЦУЛ, 2010. – 216 с.
3. Вовк М. М. Особливості та структура боргового механізму держави / М. М. Вовк // Економічні наукові інтернет-конференції. – 16.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/1128>.
4. Лютий І. О. Державний кредит та боргова політика України: Монографія / Лютий І. О., Зражевська Н. В., Рожко О. Д. – К. : ЦУЛ, 2008. – 352 с.